

ДО ПЕРСПЕКТИВ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОЩУВАННЯ ЛЬОНУ В УКРАЇНІ

*О.В.Сидорчук, доктор технічних наук, професор
Національний науковий центр "ІМЕСГ", УААН*

*В.М.Булгаков, доктор технічних наук, чл.-кор УААН
Національний аграрний університет, м.Київ*

Проаналізовано сучасний стан виробництва найважливішої культури сільського господарства – льону в Україні. Намічено загальні шляхи подолання кризи, яка спостерігається в останні роки в цій галузі

Вступ. За останні десять років льонарство в Україні зазнало найбільшої кризи серед інших галузей сільського господарства. Так, посівні площі льону зменшилися більш ніж на 85 %, урожайність знизилася фактично в 2 рази. Валовий збір льону-довгунця за вказаний період, в цілому, знизився майже на 93 %.

Однак, спільними зусиллями вчених Української академії аграрних наук, Національного наукового центру "ІМЕСГ", Національного аграрного університету, Луцького державного технічного університету та інших організацій, яким не байдужа доля відродження минулих льонарських традицій країни, в останні роки було проведено ряд першочергових заходів, спрямованих на повернення Україні статусу провідної льоно держави. Одним з таких заходів є проведення розширених засідань Відділення механізації і електрифікації сільського господарства УААН, рішення яких направлені на відродження льонарства у нашій державі і визначення його, як однієї з найбільш важливих і пріоритетних галузей сільського господарства.

Прийнято державну програму "Льон", в якій передбачено нарощування виробництва льону-довгунця, як за рахунок збільшення посівних площ, так і загального підвищення його урожайності. Намічено ряд першочергових заходів з проектування, розробки та виробництва техніки для вирощування та збирання льону. Але виконання цієї програми ускладнюється насамперед відсутністю коштів для закупівлі необхідних ресурсів виробництва. Ті незначні кредитні кошти, які виділені господарствам Західному регіону комерційними банками під гарантії Уряду, використовуються в першу чергу не для вирощування льону, а для виробництва більш прибуткових культур (зернових, цукрових буряків та т. ін.).

Результати дослідження. Не дивлячись на скрутне становище як з посівним матеріалом, так і з технікою для вирощування та збирання льону в 2005 році в Західному регіоні України прогнозується незначне збільшення виробництва льону-довгунця в середньому на 2,2 тис. центнерів. На жаль, збільшення виробництва льону прогнозується лише у Львівській та

Чернівецькій областях, оскільки у льоносіючих господарствах цих областей було збільшено в цьому році його посівні площі.

За даними Держкомстату України та Центру економічних досліджень сільськогосподарського ринку, які наведено у табл. 1, бачимо динаміку змін за останні десять років виробництва льону у льоносіючих областях Західного регіону України.

Таблиця 1

**Виробництво льону-довгунця
(всі категорії господарств, тис. центнерів)**

Льоносіючі області України	Роки					2000 р. в % до 1999 р.	Прогноз 2010 р.
	1990	1996	1998	1999	2000		
Волинська	139,0	28,6	4,1	2,0	1,0	50	1,0
Ів. Франківська	118,7	10,3	8,8	10,9	6,0	55	6,0
Львівська	136,6	12,2	6,1	8,7	10	114,9	11,2
Рівненська	94,0	8,3	4,3	1,9	1,0	52,6	1,0
Хмельницька	0,1	-	0,1	0,1	-	-	-
Чернівецька	19,9	1,6	1,5	1,6	3,0	187,5	3,3
Всього	508,3	61	24,9	25,3	21,0	83,0	23,2
Україна	1080,8	177,7	93,4	55,8	80,4	144,1	

Таблиця 2

Посівні площі лону-довгунця (всі категорії господарств, тис. га)

Льоносіючі області України	Роки					2000 р. в % до 1999 р.	Прогноз 2010 р.
	1990	1996	1998	1999	2000		
Волинська	24,68	9,18	1,63	0,94	0,39	41,5	0,38
Ів. Франківська	15,85	3,85	1,81	2,38	1,87	78,5	1,86
Львівська	23,44	3,57	1,67	2,35	2,45	4,3	2,48
Рівненська	15,77	3,41	1,37	0,82	0,34	41,5	0,34
Хмельницька	0,03	0,01	0,01	0,01	-	-	-
Чернівецька	2,94	0,28	0,27	0,29	0,39	34,5	0,40
Всього	82,71	20,3	6,76	6,78	5,44	80,2	5,46
Україна	169,38	54,63	25,92	21,04	19,04	91,7	*

*Джерело – Держкомстат, прогноз і розрахунки Центру економічних досліджень сільськогосподарського ринку.

Як показують дані табл. 1, у 2000 році у порівнянні до попереднього року виробництво льону скоротилося майже на 4,3 тис. тонн, що становить 83,3 %. Найбільше скорочення виробництва льону відбулося у Волинській – на 50 %, Івано-Франківській – на 55 % та Рівненській – на 52,6 % областях.

Прогнозується, що в 2010 році в регіоні відбудеться незначне збільшення посівів льону-довгунцю на 0,02 тис. га. Збільшення посівів відбудеться, в основному, за рахунок господарств Львівської та Чернівецької областей.

В 2005 році зберегалася тенденція до скорочення посівних площ в регіоні (табл.2). Це пов'язано з тим, що господарствам зараз більш вигідно вирощувати зернові та інші культури, оскільки льнопереробна промисловість у країні майже не працює. А тому господарствам стає економічно не вигідно вирощувати льон, хоча попит на продукцію льонарства надалі залишається великим і буде постійно зростати. У зв'язку з відсутністю бавовнику в Україні, льон можна вважати майже стратегічною сировиною.

Як бачимо з даних табл. 2, найбільше зменшилися посіви льону до 1999 року в господарствах Волинської – 0,55 тис. га та Рівненської – 0,48 тис. га областях.

Якщо ретельно проаналізувати стан виробництва льону в Західному регіоні України, то дослідження господарств, які займаються вирощуванням цієї культури, показали, що льон-довгунець сіють реформовані колективні господарства і радгоспи. Обумовлюється це тим, що у них ще залишилася стара техніка для його вирощування та збирання. Але це також слід вважати тимчасовим явищем, якщо на ближню перспективу не буде радикальних заходів на державному рівні, спрямованих на відродження льонарської галузі.

У фермерських господарствах площі зайняті під льоном також незначні – 0,06 тис. га і на ринок льону їх продукція практично не впливає. В особистих підсобних господарствах населення в регіоні в 2005 році льону майже не сіяли зовсім. Ця тенденція збереглася і на початку 2006 року. Це пов'язано з відсутністю в господарствах, у фермерів та у населення матеріально-технічної бази, зокрема машин для вирощування та збирання льону. А та техніка, що залишилась у господарствах, є фізично та морально застарілою і, в основному, є майже не працездатною. Цілком зрозуміло, що на малих посівних площах неможливо запровадити прогресивні технології вирощування льону.

Аналіз стану льонозбиральної техніки показав, що на даний час в господарствах регіону знаходиться близько 700 шт. льонозбиральних комбайнів. З них 60 – 65 % є морально і фізично застарілими. Розрахунки показують, що зараз потреба в цих комбайнах становить майже 2500 штук. Тому для забезпечення попиту на льонозбиральні комбайни потрібно щороку поставляти їх в регіон не менш ніж 350 – 400 штук.

Таким чином, виконання цієї частини програми забезпечить, у свою чергу, працею галузь сільськогосподарського машинобудування і приведе до того, що відпаде необхідність у закупівлі дорогої закордонної техніки.

Відсутність матеріально-технічної бази, нових прогресивних технологій вирощування льону та недостатня забезпеченість сортовим насінням позначається на низькій урожайності льону. Цей показник в середньому по регіону нижчий, ніж в цілому по Україні.

Прогнозується, що в 2010 році відбудеться незначне збільшення урожайності, зокрема в Івано-Франківській, Львівській та Чернівецькій

областях. А у Волинській та Рівненській областях навпаки передбачається незначне зниження урожайності, в першу чергу цей показник зменшиться внаслідок недостатньої кількості та застарілості техніки, що призведе до значних втрат при збиранні врожаю.

Хоча, як в регіоні так і в цілому по Україні, починаючи з 1996 року спостерігалось деяке збільшення урожайності льону, але вона все одно залишається на досить низькому рівні. Найнижча урожайність льону спостерігається в Рівненській – 2,3 ц/га, Івано–Франківській – 3,1 ц/га та Волинській областях – 3,7 ц/га. Найвища в Чернівецькій області – 8,3 ц/га.

Проаналізуємо стан виробництва продукції льонарства в Західному регіоні та в Україні в цілому.

Аналізуючи попит на льон-довгунець, як на сировину, треба брати до уваги, що він залежить від попиту на продукти його переробки [1, 2]. Це льоноволокно, льняна пряжа, шпагати, ватин, котонін, тканина пакувальна, вата медична та т. ін.

Як бачимо з даних табл. 3 зменшення виробництва льоноволокна адекватне зменшенню вирощування льону-довгунця.

Однак вже в 2006 році в регіоні прогнозується незначне збільшення виробництва льоноволокна. Збільшення виробництва льоноволокна відбудеться за рахунок збільшення виробництва на Старосамбірському льонокомбінаті Львівської області.

Таблиця 3

Виробництво льоноволокна в Україні, т

Льоносіючі області України	Роки			2002 р. до 2007 р.	
	1998	1999	2000	Збільш/зменш (+/-)	%
Волинська	1098	229	-	- 229	0,0
Житомирська	3430	2663	600	- 2063	22,5
Ів.-Франківська	120	98	1	- 97	1,02
Київська	150	98	-	- 98	0,0
Львівська	290	202	157	- 45	77,7
Рівненська	311	200	10	- 190	5
Сумська	381	164	252	- 212	153,7
Чернігівська	4112	2623	1322	- 1301	50,4
Всього	9892	6267	2342	-3925	37,4

* Дані ВАТ “Агропромсистема”

У 2004 році скоротилася частка виробництва льоноволокна, виробленого в регіоні, до його загального виробництва в Україні, і ця частка становила 7,2 %, проти 11,7 % у 1999 році.

В той час слід відмітити, що в Західному регіоні в 2006 році було вироблено 26,1 % льону-довгунця від його загального виробництва в Україні. Для порівняння в 2000 році цей показник становив 43,8 %.

Підприємствами регіону виробляється майже 30 % льоноволокна до попиту. А попит на льоноволокно на внутрішньому ринку становить близько 3000 т.

Причому структура цієї потреби становить:

- очісної стрічки довгого волокна – 1000 т;
- очісної стрічки короткого волокна – 1300 т;
- пряжа суха однопниткова – 500 т;
- шпагати – 450 т;
- ватин – 120 т;
- катонін – 570 т;
- тканина пакувальна – 300 тис. м/п;
- вата медична 200 т.

У 2006 році в Україні було вироблено 524,6 тис. м² льняних тканин, або 48 % до рівня 2004 року.

Виробництво льняних тканин становить 12 % до загального виробництва всіх видів тканин, і займає третє місце після бавовняних і шовкових.

Попит на льняні тканини становить близько 20000 тис. м². Дані аналізу показують, що в Україні попит на льняні тканини задовольняється лише на 28 – 30 %.

Таблиця 4

Виробництво льоноволокна по Україні за січень-березень, т

Льоносіючі області України	Роки			2001 р. до 2010 р.	
	1999	2000	2001	+/-	%
Житомирська	1151	4	150	146	3750,0
Львівська	106	55	61	6	110,9
Рівненська	46	10	0	- 10	0,0
Сумська	76	0	276	276	0,0
Чернігівська	1051	75	847	772	1129,3
Всього	2790	144	1334	1190	926,4

* Дані ВАТ “Агропромсистема”.

Для повного задоволення в потребі льоноволокна як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках, потрібно посівні площі під льоном-довгунцем в регіоні довести до 20 тис. га, а валове виробництво до 125-130 тис. тонн.

Аналізуючи виробництво найсучасніших тканин не тільки в Україні, але й в світі, можна зробити висновок, що з кожним роком збільшується попит на тканини з різних видів натуральних волокон. При чому вміст льняних волокон в таких тканинах становить від 35 % до 60 %. В 2010 році попит на такі тканини в світі зросте на 8-10 %.

Попит на насіння льону залежить від потреби в насінневому матеріалі, в використанні при відгодівлі великої рогатої худоби, в олії та в лікувальних цілях.

Потреба у насінневому матеріалі в регіоні становить 915,00 т. Господарства регіону забезпечені насінням льону класу еліта та I-II репродукції лише на 65 %.

Попит на насіння льону для годівлі великої рогатої худоби складає майже 5,0 тис. т. Так, наприклад, запарене насіння льону є дуже цінним продуктом для напування телят.

Льон також дуже широко застосовується в народній медицині. Насіння льону використовують у лікувальних цілях, хворим на шлунок тощо.

Дуже корисна льняна олія, але зараз її на ринках можна зустріти все рідше і рідше.

Дані аналізу показують, що попит на насіння льону також значно перевищує його пропозицію.

Ціни на насіння льону становлять 450-455 грн./т. Прогнозується, що до кінця року вони зростуть на 8,1-8,6 %.

Закупівельні ціни на льоноволокно становлять залежно від її якості від 300 до 3000 грн./т. До кінця року закупівельні ціни залишаться приблизно на тому ж рівні. Оптово-відпускні ціни на льоноволокно котонізоване становлять – 5000–5500 грн./т.; на льняну пряжу – 5900–6050 грн./т.; шпагати льняні залежно від якості – 8,7-16,2 грн./кг; тканини льняні від 3,2 до 10 грн./п. м. До кінця року прогнозується незначне на 2,5-4,3 % збільшення оптово-відпускних цін на льоноволокно та продукти його переробки.

Очікується, що протягом травня – вересня 2007 року світові ціни на льоноволокно зростуть на 4,0–4,5 %, а в подальшому вони будуть знижуватися на 3,0–3,6 %.

Якщо порівнювати світові заготівельні ціни на насіння льону, то в США вони коливаються з 4,9–6,0 доларів за бушель. Найнижчі ціни очікуються в травні – червні, а пік цін буде в жовтні – січні. За останні роки ціни у світі знизились в цілому на 4-6 %. Але до кінця року прогнозується незначне їх зростання.

На Вінніпезькій біржі ціни на насіння льону зросли з травня 2005 року до березня 2006 року з 161,82 до 176,35 доларів за тонну.

На Вінніпезькій біржі (ф'ючерсний лютневий контракт 2006 року) ціна на льоноволокно становить – 303,91 доларів США за тону. Льняна олія, сира Ex-tank Роттердам, спот, – 705,00 доларів США за тонну.

Висновок

Таким чином, відродження льонарства в Україні слід вважати як державне завдання, що має стратегічне значення для країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булгаков В.М., Горбовий А.Ю., Кромер К.-Г, Хайліс Г.А. Що нового у вирощуванні та застосуванні льону у Німеччині. // Збірник наукових праць НАУ "Механізація сільськогосподарського виробництва". - т. VIII. – К., 2000. - С. 138–140.
2. Булгаков В.М., Горбовий А.Ю., Кромер К.-Г, Хайліс Г.А. Збирання льону для технічного використання льоноволокна та насіння у Німеччині. // Збірник наукових праць НАУ "Механізація сільськогосподарського виробництва". т. IX. – К., 2000. - С.116–118.